

ואולי סיבת כל הקטטרופות הגדולות של המאה העשרים היא דיכוי מיני

בשנת עלייתו של היטלר לשלטון הסביר פסיכיאטר וינאי צעיר ושמו וילהלם רייך את סוד הצלחת הנאציזם

אביהו זכאי 30.04.2019 11:08

בין הספרים הרבים על הנאציזם והפשיזם שנכתבו על ידי גולים מגרמניה הנאצית יש סוגה חשובה ביותר: פרשנויות פסיכולוגיות של התופעה הנאצית. הספרים הנמנים על סוגה זו הם "מנוס מחופש" (1941) מאת אריך פרום, "מקליגארי להיטלר: היסטוריה פסיכולוגית של הסרטים הגרמניים" (1947) מאת זיגפריד קרקאואר, ו"פסיכולוגיית מעמקים ומוסר חדש" (1949) מאת אריך נוימן. אליהם צריך להוסיף את ספרו של וילהלם רייך "פסיכולוגיית ההמונים של הפשיזם" (1933), שהיה הניסיון הראשון להציע הסבר פסיכולוגי לתופעה הנאצית כחלק מהותי מן "הקטטרופה החברתית של המאה העשרים", כדברי רייך. עוד לפני שפרום מיזג בין פסיכולוגיה למרקסיזם ב"מנוס מחופש" ועוד קודם שאריק אריקסון הציע ניתוח פסיכולוגי של היטלר בספרו "ילדות וחברה" (1950), רייך עשה זאת ב"פסיכולוגיית ההמונים של הפשיזם".

לימים, רייך גם טבע את המושג "המהפכה המינית". בעת מרד הסטודנטים בפאריס וברלין בשנת 1968 סטודנטים חרתו את שמו על החומות והטיחו בשוטרים את ספרו "פסיכולוגיית ההמונים של הפשיזם". הפילוסוף הצרפתי ז'יל דלז והפסיכואנליטיקאי הצרפתי פליקס גואטרי טענו בספרם רב ההשפעה "אנטי-אדיפוס" (1972) שרייך גילה מדוע בני האדם נלחמים בעקשנות למען שיעבודם, מפני שכביכול הוא נראה להם כגאולה. הם הדגישו שרייך היה הוגה מעמיק ביותר שלא הסתפק בטיעון הפשטני של בערות או אשליה כהסבר מדוע ההמונים נטו לפשיזם ולנאציזם, אלא תבע שכל ניתוח יביא בחשבון דווקא את תסכוליהם ותשוקותיהם. ההמונים אינם קורבנות של הונאה, טען רייך. מאחר שרייך הצביע לראשונה על בעיית היחסים בין תשוקה ומרחב חברתי, דלז וגואטרי טוענים שהוא היה המייסד האמיתי של הפסיכיאטריה המטריאליסטית בכך שהציב את הבעיה במונחים של תשוקה. ואכן, רייך היה הראשון שדחה את התפישה המרקסיסטית הפשטנית שמיהרה לקבוע כי ההמונים הוטעו והולכו שולל בנוגע לפשיזם. לדברי רייך, "המרקסיסט הוולגרי" לא הצביע על הגורם הסובייקטיבי ולא הביא בחשבון את הנטייה הרגשית של ההמונים כלפי הפשיזם והנאציזם, וכך כשל בהבנתם.

וילהלם רייך (1897-1957) היה דוקטור לרפואה ופסיכואנליטיקאי אוסטרי, בן הדור השני של אנליטיקאים לאחר פרויד. הוא נולד בגליציה, אביו היה בעל חוות בקר בצפון בוקובינה. הוא למד בבית מגיל שש עד עשר, ולאחר מכן בגימנסיה בטשרנוביץ. לאחר סיום חוק לימודיו ב-1915 עבר לגור בווינה אצל סבתו מצד אמו. בשנה זו גויס לצבא. לאחר שחרורו ב-1918 חזר לווינה של המוסיקאים אלבן ברג וארנולד שנברג; הסופרים והמשוררים סטפן צווייג, ארתור שניצלר, הוגו פון הופמנסטל, ריינר מריה רילקה וקרל קראוס; והאמנים גוסטב קלימט ואוסקר קוקושקה. וינה גם אירחה מלחינים כמו יוהאנס ברהמס, אנטון ברוקנר, גוסטב מאהלר וריכרד שטראוס. תרומותיה התרבותיות של וינה ניכרות גם בפסיכואנליזה של פרויד ובפילוסופיה של לודוויג ויטגנשטיין. אין לשכוח שב-1913 התגורר בווינה אדולף היטלר, ליאו טרוצקי, יוסף טיטו, זיגמונד פרויד ויוסף סטלין, חלקם אף חלקו את אותם בתי הקפה.

רייך החל את לימודיו בפקולטה למשפטים באוניברסיטת וינה בסתיו 1918, אך לאחר סמסטר אחד עבר לפקולטה לרפואה. בו בזמן החל להיות פעיל בתנועת הנוער של המפלגה הסוציאלי-דמוקרטית. ב-1919 גילה את חיבוריו של פרויד, ולא עבר זמן עד שסר לבקרו.

ממרקס למד שהמשפחה מותנית בתנאים כלכליים-חברתיים המבוססים על מאבק מעמדי, מפרויד למד פסיכולוגיה דינמית של התפתחות היחיד במסגרת המשפחה הפטריארכלית הגרעינית. רייך כתב שפרויד עשה עליו "את הרושם החזק והמתמיד ביותר". מאותו רגע נהפך לתלמיד-מעריץ שלו, ופרויד מצדו התרשם ממנו עמוקות. עד מהרה נהפך רייך לכוכב עולה בחוגי הפסיכואנליטיקאים בווינה. פרויד העביר לטיפולו כמה מקרים בסוף 1919, שעה שרייך היה בן 22. ב-1920 התקבל כחבר בחברה הפסיכואנליטית של וינה והיה למנהל משנה של הקליניקה הציבורית של פרויד. הוא ביקר חולים בבתיים והציב ברחובות מרפאה ניידת שקידמה חינוך מיני למבוגרים, אמצעי מניעה, הפלות וגירושין, מסר מאוד פרובוקטיבי בווינה הקתולית.

הוא פיתח שיטה פסיכואנליטית המדגישה את המבנה הכולל של האופי, ולא רק סימפטומים נירוטיים אישיים. בין מחקריו רבי ההשפעה: "תפקיד האורגזמה" (1927), "אנליזה של האופי" (1933), וכאמור "פסיכולוגיית ההמונים של הפשיזם", המסביר את עליית הפשיזם וניצחונו בדיכוי מיני.

ב"פסיכולוגיית ההמונים של הפשיזם" נטען שמהות הפשיזם נעוצה בכך שהוא כרוך הדוקות לנטייה רגשית של האדם המדוכא בציביליזציה המכניסטית הטוטליטרית. לתיזה זו יש קירבה רבה לאבחנה של מקס הורקהיימר ותיאודור אדורנו בספרם "דיאלקטיקה של נאורות" (1944), שבו הם מסבירים "מדוע האנושות, במקום להגיע למצב אנושי אמיתי, שוקעת לברבריות מסוג חדש". רייך הראה כיצד הנאציזם והפשיזם עשו מניפולציה שיטתית של הבלתי-מודע הקולקטיבי: משפחה מדכאת, דת הרסנית, שיטת חינוך סדיסטית, טרור מפלגתי, פחד ממניפולציות כלכליות, פחד מזיהום גזעי, והיתר לפעול באלימות נגד מיעוטים. כל אלה מעוררים ביחיד רגשות פסיכולוגיים קולקטיביים בלתי מודעים, חוויות טראומטיות ועוד. האידיאולוגיה והמעשה הפוליטי הנאצי החריפו וניצלו עד תום את המגמות הללו.

רייך הגה את הספר בזמן המשבר הגרמני של 1930-33. המפלגה הנאצית נהפכה בבחירות של 1930 למפלגה השנייה בגודלה בגרמניה, וב-1933 היה היטלר לקנצלר של גרמניה. מדוע ההמונים הגרמנים נטו לטוטליטריות אף שהדבר עמד בניגוד גמור לאינטרסים שלהם? לדעתו, ההמונים בחרו בנאציזם על פני הקומוניזם בגלל התעצמות הדיכוי המיני בגרמניה, בניגוד למה שקרה בברית המועצות היותר ליברלית מבחינה מינית (רייך ביקר עם אשתו בברית המועצות ב-1929 והתרשם מאוד מההפלות החוקיות והגירושים הפשוטים שם).

בגרמניה, טען, ילדי המעמד הפרולטרי לומדים מהוריהם לדכא כל תשוקה מינית ובמקום זאת מעתיקים אותה לאידיאליזם סמכותי. פחד ממרד, וכן ממיניות, כך האמין, מושרשים במבנה האופי של ההמונים בגרמניה, והללו משפיעים על חוסר הרציונליות של האנשים ומתירים לאידיאולוגיה פופוליסטית להצליח. "דיכוי המיניות הטבעית בילד", כתב, "הופכים את הילד לחששן, צייתן, פוחד מסמכות, טוב וכנוע במובן האוטוריטטיבי; דבר זה משתק את הכוחות המרדניים מאחר שכל מרד מלווה בפחד. שיתוק סקרנות מינית ומחשבה מינית בילד מביא לשיתוק מחשבה ויכולות ביקורתיות", מסכם רייך, "מטרת הדיכוי המיני היא יצירת יחיד המותאם לסדר הסמכותי, שיציית לסדר זה למרות כל המחסור והשחיתות. ראשית, על הילד לציית למדינה המיניאטורית הטוטליטרית, המשפחה, ותהליך זה הופך אותו לבר יכולת לציית לשיטה הטוטליטרית הכללית", כלומר המדינה הטוטליטרית. פסיכולוגיה ופוליטיקה כרוכות זו בזו: יצירת המדינה הטוטליטרית "נעוצה בשיתוק מיני וחרדה". המשפחה האוטוריטטיבית היא הגרעין והמוקד של החברה הפשיסטית, "היא המרכז החשוב ביותר ליצירת הגבר והאשה הריאקציוניים". המשפחה היא המוסד המהותי לשמירה על השיטה האוטוריטטיבית המעצבת אותה.

מיד עם עליית הנאצים לשלטון ב-1933 הם שרפו את ספרו "פסיכולוגיית ההמונים של הפשיזם" יחד עם עוד ספרים רבים אחרים. ב-1956 נשרפו ספריו של רייך בארצות הברית בעיצומה של התקופה המקארטיסטית. אך מאורע מצער זה שייך כבר לחלק השני של חיי רייך, הפרק העגום והעצוב של חייו בעולם החדש של אמריקה.